

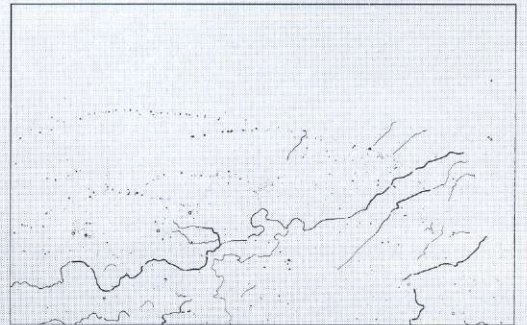
De landschappelijke structuren;
wegen in blokverkeveling

"Onze oude landschapskunst schijnt mij echter daarom de hoogste en zuiverste uiting toe van 't Hollandsch schildersgenie, omdat zij 't minst de tegendeelen toont harer deugden; waar de portretschilder een moppentapper, waar de stilleven-schilder soms de gastronomische aandoeningen meer te strelen zocht dan de aesthetische, waar dus de Oud-Hollandsche kunst wel eens vernietigd werd door de ziekte der onze natie: het nuchter materialisme, daar bleef de landschapskunst in zoöver ze Hollandsch was, bijna steeds doorstraalt van die milde teederheid, welke in zichzelf reeds een vergeestelijking beduidt. Al wat er sereen en verheven was in ons volk, heeft zicht in haar verwezenlijkt. Zij is de meest lyrische openbaring geweest onzer Schilderkunst."

Just Havelaar 1946.

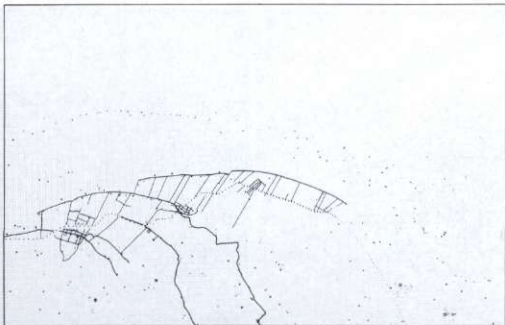
"Schroom niet te verzinken in de maagdelijke gronden van het Noord Groningse! Al is het maar voor even. Vooruit! Vooruit! lijken de vele dijken het land toe te roepen; 's lands sirene stemmen smeken: bouw mij, bouw mij..."

Wahnfried 1983.

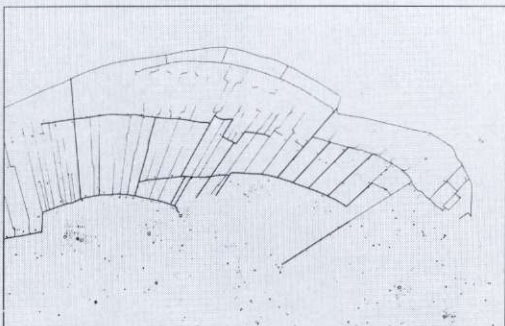

drinkputten en maren

correcties van

wegen in strokenverkaveling

wegen in moderne verkaveling

INLEIDING

Men heeft mij gevraagd iets over mijn afstudeerplan te schrijven. Aanvankelijk voelde ik daar weinig voor. Het is tegenwoordig bon-ton om, alvorens een ontwerp te presenteren, een boek te lezen van Borges (of Jünger en Heidegger) om dan vervolgens het ontwerp te legitimeren met een aantal zaken(namen) die nog in dat boek zijn terug te vinden. Het voordeel daarvan lijkt bovenal te zijn, dat op die wijze iets van de intelligentie van de geciteerde schrijver wordt vereenzelvigd met de ontwerper en het ontwerp. Het nadeel van dergelijke literaire verwijzingen is dat zij volledig voorbij gaan aan de daadwerkelijke architectonische ervaring en aan het kenniskarakter van de tekening zelf.

Dat is de reden dat ik mij heb willen beperken tot een verklaring van het plan en een weergave van enige gedachten die eraan ten grondslag liggen.

OPGAVE

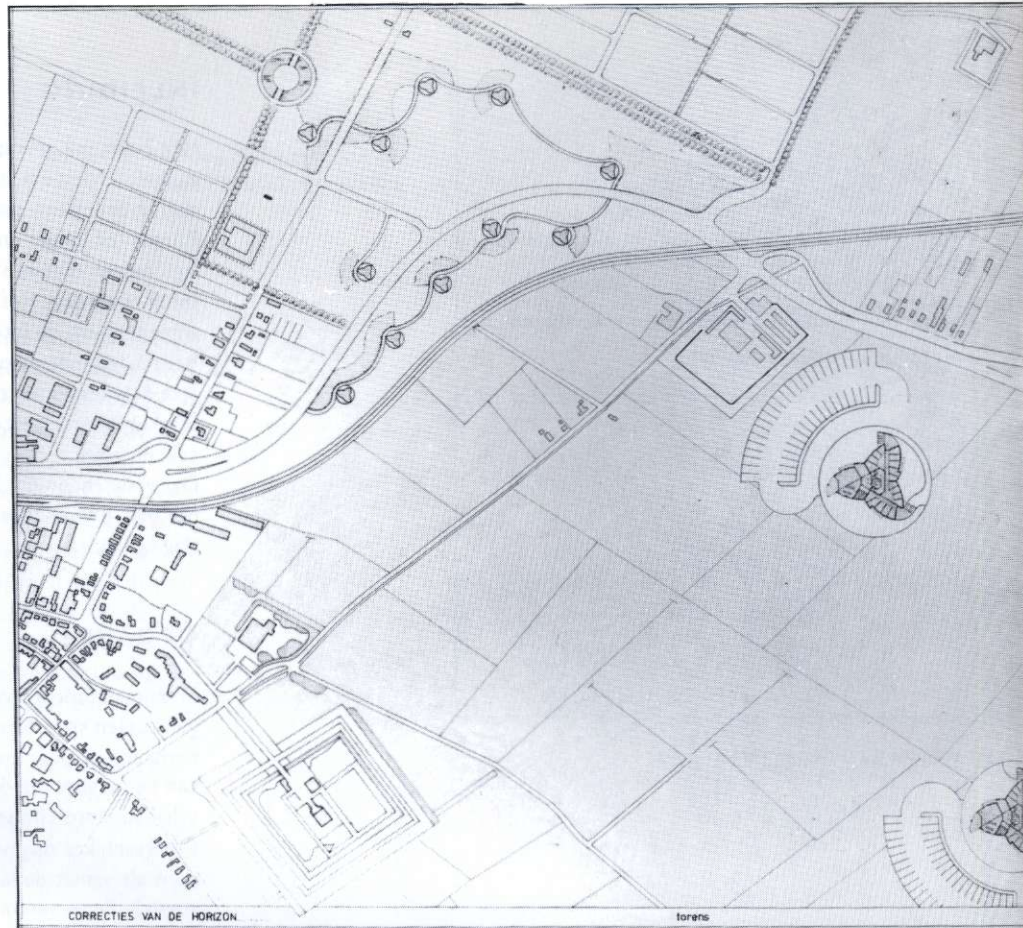
In mijn afstudeerproject wilde ik onderzoek doen naar de betrekkingen tussen stedelijke en landschappelijke structuren, hun vergelijking, herhaling en begrenzing. Het onderzoek in deze omvat het maken van een stedenbouwkundig ontwerp in samenhang met een landschapsarchitectonisch ontwerp.

Een geschikte opgave hiervoor, zowel vanuit programmatisch oogpunt als vanuit de landschappelijke complexiteit van de locatie, vormde de te verwachten uitbreiding van de gemeente Hefshuizen in noordoost Groningen. Hefshuizen is een recente samenvoeging van de gemeenten Uithuizen, Uithuizermeeden en Roodeschool. Als gevolg van de ontwikkeling van de Eemshaven is door de Provinciale Planologische Dienst (PPD) Groningen een verdubbeling van het inwonertal van Hefshuizen voorzien. Hoewel er onzekerheid heerst over de verdere ontwikkeling van de Eemshaven, heeft het afstudeerplan zich daarvan afzijdig gehouden en de groei prognoses aangenomen als uitgangspunt.

de horizon....

Woonstorens

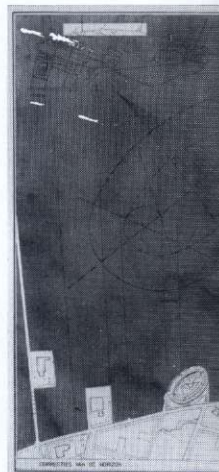
Derhalve is het de opgave om een suburb te ontwerpen op het Groningse platteland. Daarbij moet niet worden gedacht aan heroïsche concepten van Nieuwe Steden maar veeleer aan groepen gebouwen die zich geruisloos nestelen in de lege plekken (holtes) van het landschap.

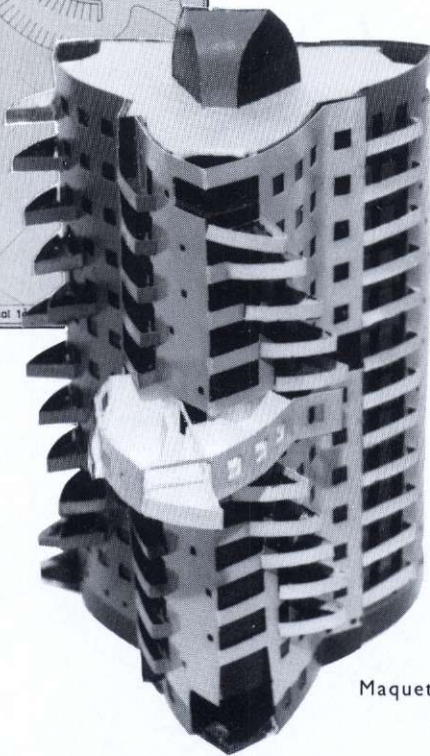
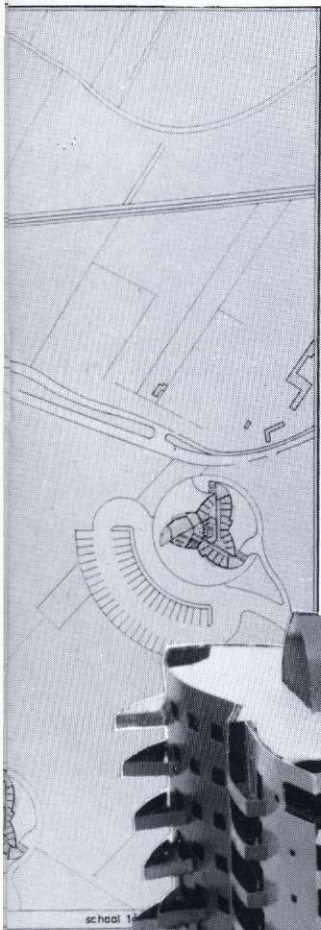
De suburb als ontwerpopgave is hier te lande verwaarloosd.

Ondanks een stagnerende bevolkingsgroei is men de meeste ideale oplossing van het woningbouwvraagstuk in woonblokken van 3-5 lagen blijven zien; waar wel pogingen werden ondernomen stedenbouwplannen met hoofdzakelijk rijtjeshuizen te ontwerpen is dit veelal uitgelopen op structuurloos gebroddel waarin de vormloze groenvoorziening ten prooi is gevallen aan noodzakelijke verdichtingsplannen als gevolg van een slechte grondpolitiek (Tanhof te Delft).

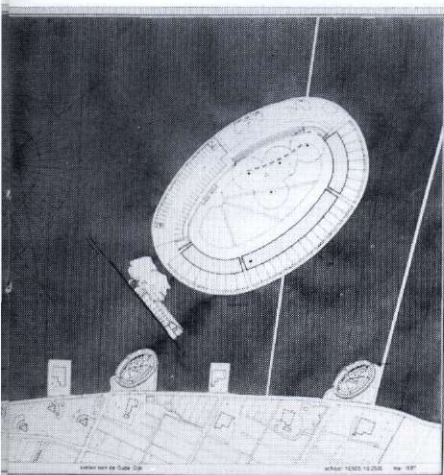
Stad en land worden in het afstudeerplan niet als tegenstrijdig opgevat. Gold de tuinstad in het begin van deze eeuw als een model ter vervanging van de verstopte steden, thans zijn suburb en compacte stad twee exponenten van eenzelfde stedelijke cultuur. De tegenstelling stad-land en cultuur-natuur is verdwenen in een alles consumerend stedelijk patroon dat het landschap heeft onderworpen aan haar encensering. City-vorming (stadshartpolitiek) en suburb lijken elkaar te versterken en impliceren niet meer dan een verschillende wijze van wonen. Dit roept de vraag op waar de moderne stad haar grenzen heeft. Het netwerk van wegen en spoorlijnen en -in samenhang daarmee- de reistijd per auto en trein, vormen de variabele grenzen van de moderne stad. Het forensisme vormt er de sociale basis van. Het idee van gemeenschap, voorzover dat nog bestaat, wordt allang niet meer in de morfologische eenheid 'stad' maar veeleer voor de televisie en op de snelweg ervaren. De forens in het onderhavige geval woont in Hefshuizen, werkt in de Eemshaven, fietst in de Emmapolder, winkelt in Groningen en squasht in Baflo.

Crescents aan de Oude Dijk

Maquette van een woontoren

Een plan is houdbaar zolang het functioneert. De kans van slagen van een stedenbouwplan is groter naarmate het plan zowel programmatische, sociale, technische als esthetische eisen in zich op kan nemen en een grote vanzelfsprekendheid vertoont alsof in argeloosheid iets moois tot stand is gebracht. De verkavelingsvorm die hieraan gestalte geeft zal banaal en ruimtevormend moeten zijn om in de loop van de tijd over voldoende planologisch uithoudingsvermogen te kunnen beschikken. Originaliteit maakt niet bewoonbaar.

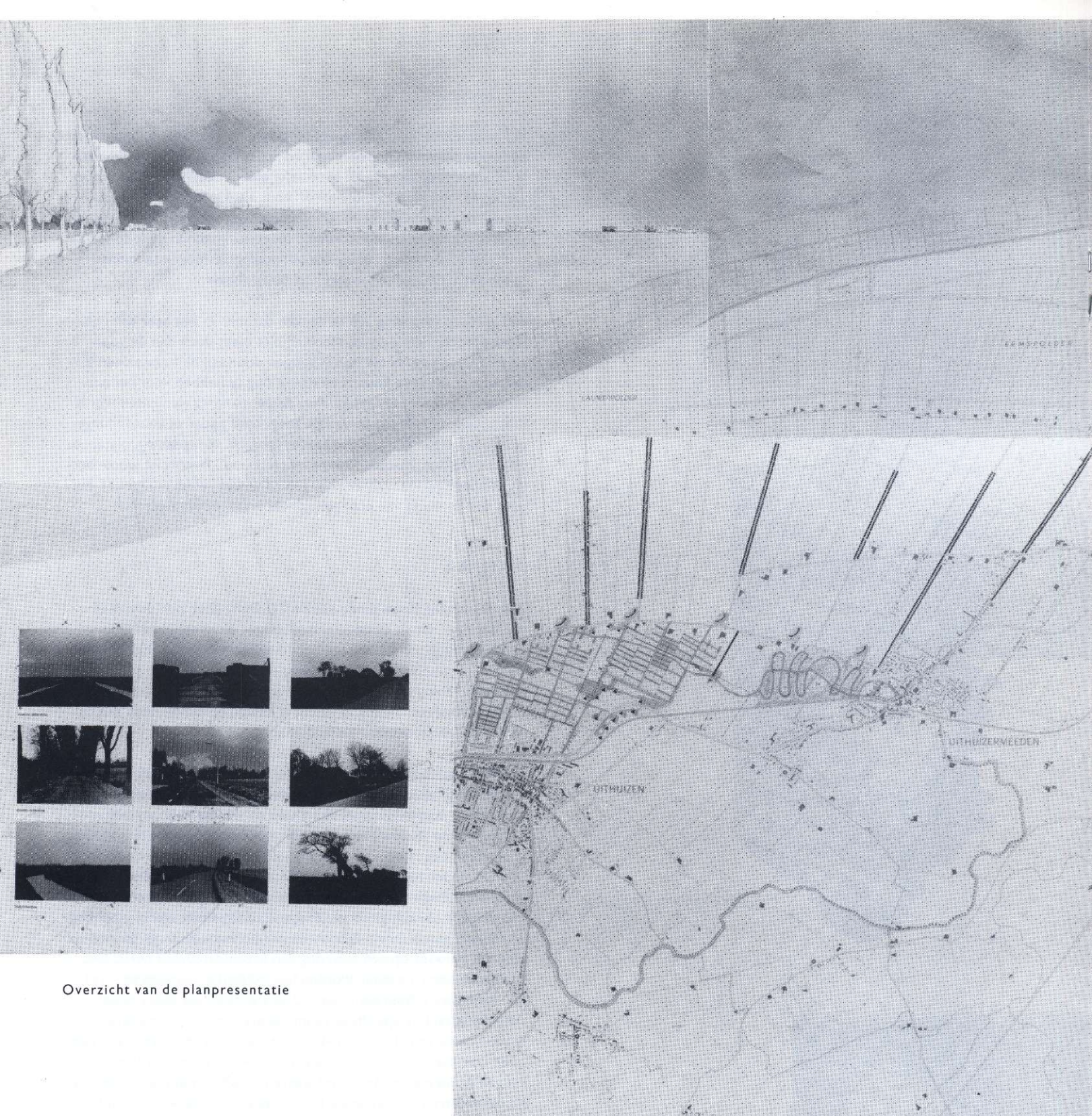
Het zou een vergissing zijn te denken dat men in één keer een compleet dorp kan ontwerpen. Men kan niet meer doen dan de voorwaarden voor de groei ervan scheppen door aan de ruimten een duidelijke status toe te kennen en daarin oog te hebben voor het permanente en het veranderlijke. Aan de permanente elementen wordt daarbij een monumentale waarde toegekend zodat zij kunnen fungeren als bakens in een zee van huisjes (borgen, seringenberg, platanenlaan, serpentine, cascade, torens en crescents). Daarnaast wordt het als kwaliteit gezien wanneer het gebied zo kan worden ingericht dat niets van de illusie van onbegrensde groei ervan wordt afgeschaft.

AANPAK

Aan de afdeling Bouwkunde van de TU-Delft doet zich de unieke situatie voor dat de disciplines stedenbouw, architectuur en landschapsarchitectuur binnen een opleiding bestudeerd kunnen worden. De laatste jaren is er in afstudeerprojecten veel aandacht geschonken aan de morfologische ontwikkeling van de stad en de historische achtergrond daarvan. Weinig aandacht is daarbij echter besteed aan de relatie tussen stedenbouw en landschap.

In de huidige methoden van landschapsbeschrijving welke de planingspraktijk overheersen, is het landschapsbeeld object van onderzoek. Deze methoden baseren zich op de waarnemingspsychologie. Op grond van visuele waarneming wordt een typologie naar visuele kenmerken opgesteld en tracht men de beleving ervan te onderzoeken. De verwachting daarbij is dat het mogelijk is de relatie tussen beeld en individu te generaliseren tot algemeen geldende regels. Hoewel dergelijke typologieën een louter classificerende werking hebben, wordt niet geschroomd deze tevens als norm te hanteren hetgeen stevast uitloopt op een zuivering van het onderzochte beeld; elektriciteitsmasten die ervan worden beschuldigd de horizon te vervuilen, verdachte schoorstenen etc. Ook wordt bijvoorbeeld onderscheid gemaakt in 'specifieke kenmerken' en in 'niet specifiek storende kenmerken'. De specifieke kenmerken treft men dan aan in de oude dorpskernen en worden als goed ervaren (oud=goed), de niet specifieke kenmerken treft men aan in nieuwbouwuurten en worden als fout ervaren. De typologie naar visuele kenmerken wordt aldus een instrumentarium om een bestaande toestand te conserveren als een onveranderbaar en ideaal gegeven; juist waar die is verdwenen wordt hardnekkig getracht een streekeigen bouwwijze in stand te houden.

In het afstudeerproject is consequent afgezien van een dergelijke verinnerlijking van een bestaande dorpsarchitectuur. De ervaringen van morfologische stedenbouwkundige studies van de 19e-eeuwse stadsuitbreidingen zijn gebruikt in een beschrijving van de landschappelijke structuren. Ten einde deze landschappelijke structuren te begrijpen is gekeken naar de veranderingen in de infrastructuur in samenhang met de ontstaansgeschiedenis en de geschiedenis van verkavelingstechniek en grondeigendom.

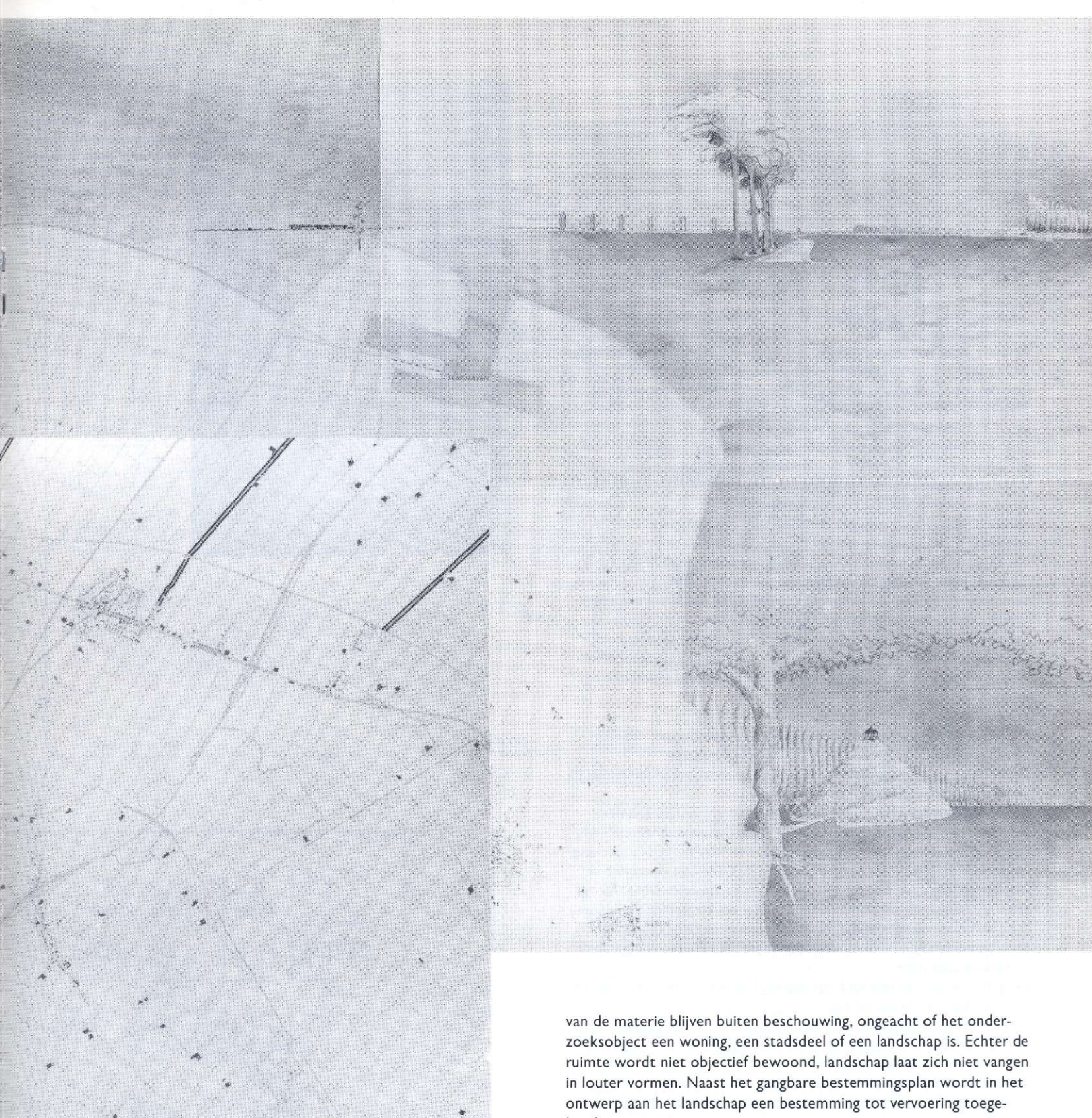

Overzicht van de planpresentatie

Deze studie leverde inzicht op in de hiërarchie van wegen, occupatiepatronen, permanente structuren, grote bewegingen en de grote ruimten in het landschap. In het ontwerp worden deze inzichten ondergeschikt aan een waardering ervan door de wijze waarop de relatie tussen het landschap en woningbouw wordt vormgegeven.

Met name ten aanzien van de ervaring van de grote open ruimten worden de beperkingen van een formalistisch onderzoek als boven omschreven duidelijk. Bijvoorbeeld de constatering dat een crescent krom is om de zon te kunnen vangen zou in een morfologisch onderzoek niet kunnen worden gedaan.

Morfologisch onderzoek zou alleen kunnen constateren dat een crescent krom is in tegenstelling tot een blok dat recht is. De effecten

Fragment van de planpresentatie; stedenbouwkundig plan

van de materie blijven buiten beschouwing, ongeacht of het onderzoeksobject een woning, een stadsdeel of een landschap is. Echter de ruimte wordt niet objectief bewoond, landschap laat zich niet vangen in louter vormen. Naast het gangbare bestemmingsplan wordt in het ontwerp aan het landschap een bestemming tot vervoering toegekend.

Ter aanvulling van morfologisch onderzoek zou een topografie van landschappelijke effecten kunnen worden opgesteld -als het ware een atlas voor een situatief expressionisme- waarmee de veranderingen van het landschap kunnen worden benaderd en begrepen. De wolkenluchten of de kleuren van het gras in verschillende streken en jaargetijden zouden bijvoorbeeld een onderdeel zijn van deze topografie. De grens die aan een dergelijke categorisering wordt gesteld, is het antwoord op de vraag of de onbestemdheden van het gemoed niet vreemd zijn aan enige architectoniek. In de gemeente Hefshuizen, waartoe het plan zich beperkt, wordt de blik gevangen door de horizon. Los van enig kaartbeeld is het niet moeilijk te constateren dat een woningbouwplan haar voltoering zou kunnen vinden in de leegte van de polder erbuiten, in een verbond met de eindeloze stilte.

"Zoals de straten in de steden door prachtige gebouwen worden geflankeerd, zo worden zij buiten de stad met bomen verfraaid, die, aan weerszijden geplant, door hun lover onze geest verlevendigen en door hun schaduw groot gerief schenken"
(Palladio)

PLAN

Op grond van een aantal uitgangspunten en randvoorwaarden is de locatie voor het plan gekozen. Rekening dient te worden gehouden met een landinwaartse ontwikkeling van de Eemshaven en de daartoe benodigde leidingtracé's. Locaties ten noorden van Uithuizen verdienen de voorkeur ten einde het Mare-landschap en het open landschap rondom de Menkemaborg te conserveren. Het noordelijke kustgebied, bestaande uit de Lauwerspolder, Eemspolder en Emmapolder, is gewaardeerd als natuurgebied vanwege de grote betekenis die het gebied heeft als overwinteringsgebied voor ganzen en steltlopers. De kernen Uithuizen-Uithuizermeeden gelden als een aanvullend streekcentrum met een goed voorzieningenniveau. Verder is gekeken naar de ligging van potentiële locaties ten opzichte van de stations met een spoorwegverbinding naar de Eemshaven en Groningen en ten opzichte van de provinciale weg; naar de grondwaarde door vruchtbare landbouwgrond te vrijwaren van woningbouw; naar de bodemgesteldheid in verband met de aanleg van parken waarbij een grote afwisseling in voedselgradiënt op een klein oppervlak als gunstig geldt en een hoge ligging in het gebied vanzelfsprekend voor het relatief schoonste water zorgt; naar de bodemsamenstelling aangezien in enkele delen van het gebied (oude strandwallen) de grond uit zanderige klei bestaat waarop fundering op staal mogelijk is.

Op grond van bovenstaande overwegingen is het gebied tussen Uithuizen en Uithuizermeeden zeer geschikt als locatie voor woningbouw.

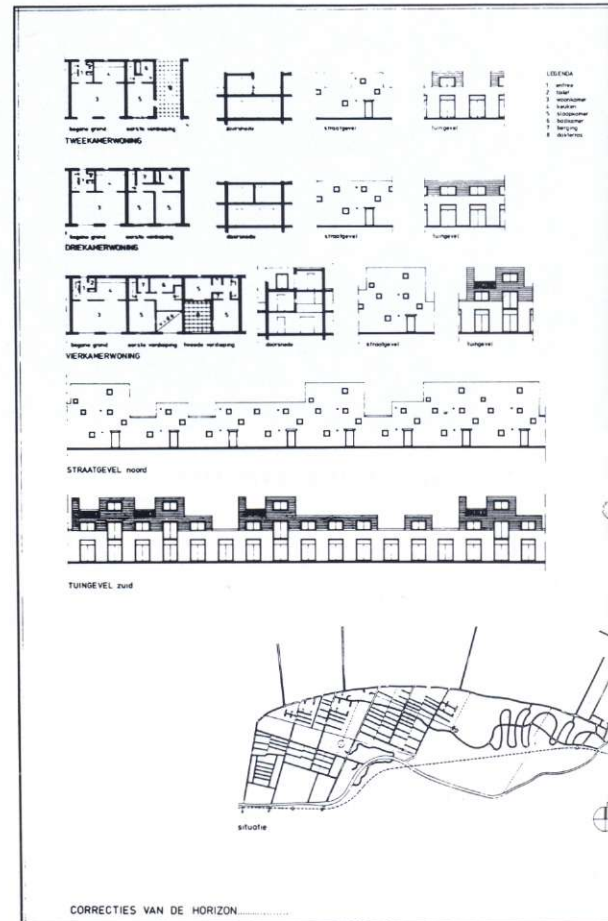
De inrichting van het woongebied valt in twee delen uiteen; de uitbreiding bij Uithuizen en de uitbreiding bij Uithuizermeeden.

De uitbreiding bij Uithuizen kan worden gezien als een verfijning van de bestaande ontsluitingsstructuur. Tussen de Oude Dijk en de provinciale weg lopen verbindingswegen; loodrecht hierop de woonstraten. In de uitbreiding bij Uithuizermeeden wordt het gebied tussen de Oude Dijk en provinciale weg doorsneden door de spoorlijn; tussen de spoorlijn en de Oude Dijk ligt een trapeziumvormig terrein. Op deze locatie is een slingervormige verkaveling ontworpen waarmee de maatverschillen tussen de Oude Dijk en de spoorlijn eenvoudig kunnen worden opgevangen; de bestaande borg is in de verkaveling opgenomen.

Het gebied wordt aan de noordzijde begrensd door de Oude Dijk en aan de zuidzijde door de provinciale weg.

In het noordelijke gebied zijn lange bomenlanen voorzien die de grote open ruimte erachter ritmeren en fungeren als windsingels voor de woongebieden en fietsroutes; zij verschaffen de woongebieden tentakels naar het onbegrensde en markeren omgekeerd het silhouet van de woningbouwlocatie.

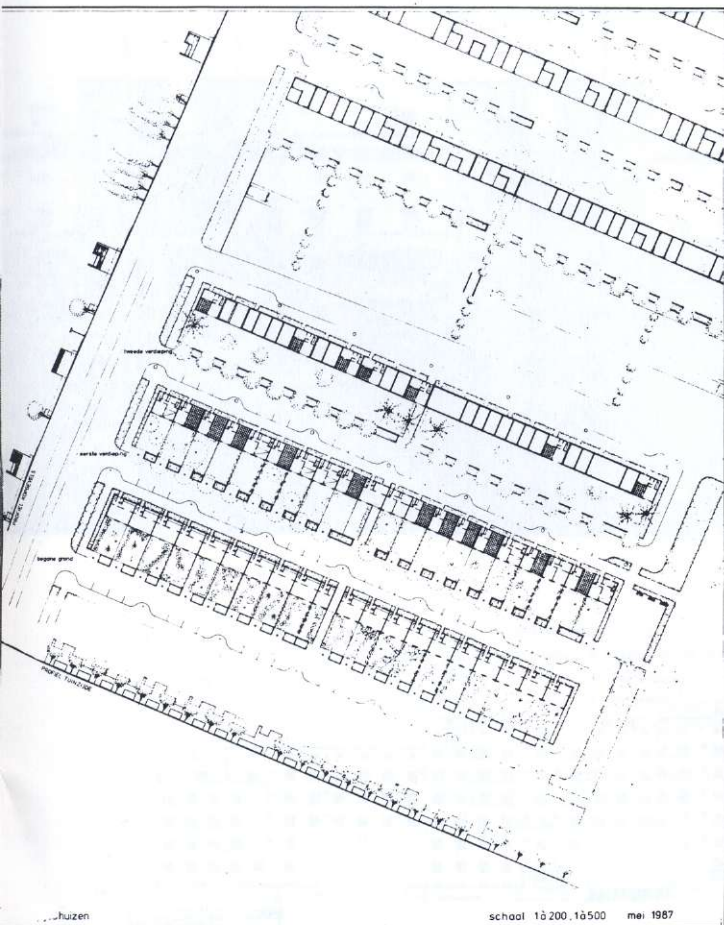
In het zuidelijk deel is het Oude Maar, een oude getijdereek, aangeplant met prunussen van diverse soort, zoals de Sleedoorn en de Meidoorn, zodat het gehele voorjaar een slingerend bloesemlint in het kale landschap zichtbaar is. Langs het Oude Maar wordt een fiets- en wandelpad aangelegd.

Rijtjeshuizen

Patiowoningen

In de woongebieden is een aantal elementen van boven woningorde voorzien die het gebied structureren: parkstroken, woontorens, platanenlaan, open ruimte tussen de twee gebieden en crescents aan de Oude Dijk. Centraal door de serpentine bij Uithuizermeeden loopt een platanenlaan die overgaat in een landweg en de open ruimte doorkruist om bij de Seringenberg uit te komen; vanaf de Seringenberg kan het gebied in zijn geheel worden overzien van de blokverkaveling in het zuiden tot de Waddenzee in het noorden. De Seringenberg is het begin (eind) van een smalle parkstrook; de parkstrook ligt gedeeltelijk op een oude kreek en is relatief hoog gelegen zodat het water hier schoon is; een lange cascade geeft het water zuurstof; de meer zuidelijk gelegen brede parkstrook ligt tussen twee open ruimten en is voorzien van een naar binnen gericht landschap in engelse stijl. Daar waar de parkstroken aan de grote open ruimten grenzen, zijn torens voorzien; elementen die de enorme wijsheid ten overstaan en die onderling in noord-zuid richting een grote maat in het woongebied markeren. De Oude Dijk vormt aan de noordzijde een boog die de beide delen overspant. Op regelmatige afstand zijn aan deze boog crescents gelegen die een balkon zijn naar de open ruimte. De crescents zijn op de open ruimte in het noorden en op de avondzon in het westen georiënteerd; het binnenplein ligt 1.2 meter verhoogd ten opzichte van het maaiveld met daarop een aantal grote bomen, a-symmetrisch op het plein geplaatst zodat zij de avondzon niet belemmeren en een repoussoir zijn voor het vergezicht: een wijde blik op de ongecorrigeerde horizon.